

Teologie: 75. Perspektiva vzkříšení v pojetí teologie příběhu

Teologie

Perspektiva vzkříšení v pojetí teologie příběhu

Americký teolog James Wm. McClendon prezentuje v ústřední části své Dogmatiky, tvořící druhou část jeho *Systematické teologie* (*Systematic Theology: Doctrine*, Nashville 1997), christologii v perspektivě zvěsti o Kristově zmrtvýchvstání. Protože výklad Ježíšova zjevu a významu, který vychází z velikonoční zvěsti a používá vzkříšení či zmrtvýchvstání jako svou základní metaforu, nabývá dnes na popularitě, rád bych s jeho pohledem seznámil i naše čtenáře.

McClendon se hlásí k tzv. narativní teologii – teologii příběhu. Teologie příběhu vychází z toho, že evangelium se k nám nedostává pomocí tematicky pojaté nauky (nauky založené na jednotlivých člancích víry), ale prostřednictvím *vyprávění*. Biblické svědectví je tradováno jako sled událostí, které mají svůj „počátek“ a svůj „konec“ či vyústění. V evangeliích zachycený příběh Ježíše Nazaretského, dosvědčující jeho autoritu, moc i nepřeslechnutelnou výzvu, vyvolává rozličné otázky, což v samotném Novém zákoně vedlo k různým představám o jeho identitě a v následujícím období k rozsáhlým teologickým debatám a posléze přímo k christologickým kontroverzím, které formovaly křesťanské myšlení. Nauka o Kristově „dvojí přirozenosti“, která se začala v tomto kontextu postupně formovat, vyvracela především ariánskou herezi, která omezila plnost Kristova božství i lidství. Síla této nauky byla v tom, že vzkříšenému Kristu přiznala plné božství. Její slabost byla podle McClendona v tom, že Kristovo lidství nedokázala adekvátně spojit s jeho příběhem dosvědčeným v evangeliích. To nedokázala žádná ze stran sporu, který byl formálně ukončen až na koncilu v Chalcedonu v roce 451. V jeho dokumentech představený Kristus byl připraven vládnout nad říšemi, ale k poníženému Spasiteli z evangelií měl daleko a cestu kříže, na níž volal své následovníky, ani nepřipomínal. Uspokojivou odpověď na otázku, jak mohou monoteisté koherentně vyprávět Ježíšův příběh jako příběh Boha (božského Syna), tak dával tento model jen těm, pro něž byly a jsou jeho inherentní paradoxy racionálně uchopitelné. Na otázku, jak mají žít sami křesťané, však neposkytl odpověď žádnou. To platí i o následujícím vývoji těchto debat i o christologii aplikované

v křesťanské liturgii. Model dvojí přirozenosti se k Ježíšovu lidství hlásil jen formálně, protože důsledky tohoto přihlášení si církev vlastně nikdy úplně nepřivlastnila (srov. Donald M. Baillie, *God Was in Christ*, London 1948). Současné pokusy jít „s Chalcedonem za Chalcedon“ charakterizuje snaha nahradit příliš statický substanční model modelem dynamičtějším. Pozoruhodným a oceňovaným pokusem je v tomto ohledu tvůrčí receptce Chalcedonské formule v díle Petra Galluse *Perspektiva vzkříšení – Trinitární christologie* (Karolinum, Praha, 2022; viz i P. Gallus, „Akomodace jako základní regulativní pojem dynamického pojetí Boha“, *Teologická reflexe* 26, 2020/1, 83–96).

Zmrtvýchvstání jako klíč ke Kristově totožnosti

Biblická svědectví o „setkáních se vzkříšeným“ naznačují, že ti, kdo se setkali po Velikonocích s Ježíšem, věděli, že měli co dělat i s Bohem. Přijímali to i jako potvrzení toho, co už o Kristu věděli. To, že živý Kristus není nikdo jiný než nazaretský Ježíš, znamenalo a znamená, že i naše poznání (a vyznání) jeho aktuální přítomnosti a moci může mít smysl jen na pozadí jeho zmrtvýchvstání. Ježíš Kristus je nějakým způsobem živ a dává o sobě vědět, jinak bychom ho nemohli znát či mít tu zkušenost, kterou jako křesťané máme (srov. též D. Bouma, *Není tady. Byl vzkříšen*, Červený Kostelec 2022). Církevní teologie to od patristiky zaštiťuje i učením o boží Trojici.

Vzkříšení ukřižovaného Ježíše bylo Božím činem, který se odehrál v rámci dějin a jímž Bůh zvrátil „soud dějin“ reprezentovaný tehdejšími politickými i náboženskými autoritami, ostatními Ježíšovými protivníky a konečně i jeho zarmoucenými přáteli. Vzkříšením byl tento soud, který Ježíši přisoudil smrt, vyvrácen vlastním Božím soudem, který mu přisoudil život. Bůh tímto soudem Ježíšův život ztotožnil se svým vlastním životem. Proto od té chvíle a v souladu s Božím věčným záměrem je příběh tohoto člověka, Ježíše Nazaretského, identický s vlastním Božím příběhem, takže poznat Ježíš Krista znamená poznat i Boha samého.

Vzkříšením získává identitu toho, kdo se jedinečným způsobem podílí nejen na Boží autoritě, ale i na vlastní Boží identitě. Tak to intuitivně vnímali i všichni hlavní autoři novozákonních spisů. Celý Ježíšův příběh se skrze vzkříšení stává příběhem Boha samého: Bůh daroval svým vzkříšením Ježíši Kristu nový a svrchovaný status, na němž vše, co následuje, závisí. Vzkříšení je tak potvrzením a obhajobou Ježíše jako Krista, tj. jako Pána, kterému byla dána „veškerá moc“ (Mt 28,18), a zároveň formálním potvrzením a ospravedlněním Boha jako Pána dějin. To se pokusila vyjádřit – především svou trojiční a narativní strukturou – již raná křesťanská kréda.

Jak konkrétně působí boží Duch, aby realizoval Kristovu přítomnost dnes? Nový zákon ukazuje aspoň na některé podoby tohoto zpřítomnění: způsob jednání v komunitě víry i její vystupování navenek, ráz a obsah bohoslužby, misijní působení. Trvalým modem toho zpřítomnění, charakterizujícím všechny ostatní dějinné aktualizace, je a zůstává poselství Ježíšova příběhu. Podstatné je, že křesťanské společenství víry není nikdy bez Kristovy přítomnosti: „Neboť kde jsou dva nebo tři shromážděni ve jménu mém, tam jsem já uprostřed nich.“ (Mt 18,20). Ten, koho církev dnes zná a snaží se poslouchat a následovat, není žádná přízračná projekce našich přání, ale ten, kdo žil, shromažďoval své učedníky a vydal světu svědectví svou smrtí na kříži jako důsledku své působnosti. Neboli: Zmrtvýchvstání je pojítkem mezi pozemským Ježíšem a námi.

Božím Duchem probuzená a podněcovaná církev musí proto podle McClendona učit, že Kristus je Pán, který si nárokuje naši oddanost, musí učit, že Bůh je jen jeden (že v Bohu je jednota), a musí učit, že autentickým lidským životem je život v Kristu. Takový je a musí při vši své nedokonalosti být především život křesťanů, Ježíšových učedníků, zahrnutých do jeho mise; v každém individuálním životě Kristových svědků je prostor pro osobní růst, ale každý musí být v moci a síle Ducha zcela věrný Ježíšově věci i jeho vládě. To lze vyjádřit i paralelou, kterou použil jiný americký teolog, kterého McClendon cituje, když se pokusil vyjádřit specifikum křesťanské existence: Lidská přirozenost není nic fixního, Ježíš tak mohl být vpravdě člověkem, přitom se však od jiných lidských

jedinců své doby odlišovat. Jeho lidství nás epochálně předstihlo, takže otázka nezní, zda Ježíš byl *člověkem jako my*, ale zda se my můžeme stát z Boží milosti takovými *lidmi jako on* (srov. John B. Cobb, *The Structure of Christian Existence*, Boston 1990, 2. vydání). Z novozákonního hlediska nejde ovšem o historické epochy a evoluční antropologii, ale o přechod mezi tím, *co je*, a *co být má*, o předěl mezi „starým“ a „novým stvořením“ a o jeho odpovídající aktualizace (2Ko 5,17).

Na této možnosti autentického duchovního života závisí význam církve, smysl nauky o věčném životě a životnost „cesty kříže“ jako pravé cesty Ježíšových následovníků. Učednictví nevyžaduje vnitřní trýzeň nebo provinilé svědomí, vyžaduje však úplnou změnu životní orientace, takovou, která vede nutně ke střetu s každou mocí či vůlí, která je proti Kristu a jeho cestě (Mk 8,34n).

Obrat k narativní christologii dvojího příběhu

Karl Barth proklamoval ve své *Církevní dogmatice*, že Kristovou jedinečnou rolí bylo Boží sebe-zjevení. Bůh řekl v Ježíši to, co říci chtěl, Písma to dosvědčila a jediným úkolem teologie bylo toto živé Slovo zaslechnout a adekvátně předat církvi i širší obci (*Kirchliche Dogmatik* I/1, München 1932). V christologické části své mnohasvazkové Dogmatiky, pojednané jako teologie *smíření*, Barth své předchozí závěry tvořivě zrekapituloval a k vyjádření Boží totožnosti použil narativní model: Bůh se zjevuje v poslušné pouti svého Syna: Jako „Boží syn“ putuje do vzdálené země a jako „Syn člověka“ se vrací domů (viz KD IV/1 §59 a KD IV/2 §64, Zollikon-Zürich 1953 a 1955).

McClendonova narativní christologie vychází zvěstně z hymnu Fp 2,5–11. Běžný výklad zde vidí – v jakési paralele k prologu čtvrtého evangelia – odkaz ke Kristu před jeho vtělením a ke vtělení jako jeho dobrovolně podstoupenému ponížení. Tak i český ekumenický překlad – na rozdíl od překladu Kralických, který je řeckému originálu věrnější (srov. též Josef B. Souček, *Výklad epistol Pavlovy Filipským*, Praha 1937, 44–48). Některé velmi staré výklady tu vidí spíš Ježíšovo odmítnutí adamovského pokušení „být jak Bůh“ a rozhodnutí jít cestou kříže. Tomu odpovídá i paralela vlastního apoštolova dilematu jako Ježíšova následovníka (Fp 3,4–11). Nejde o to, uchvátit slávu či cenu, ale mít „mysl“ služebníka. Takové volbě náleží božské zhodnocení (Fp 2,9–11). McClendon toto klíčové místo parafrázuje v jedné své stati slovy: „Vezměte si víc k srdci své bytí v Ježíši Kristu, který se jako ten, kdo opravdu zrcadlil Boha na zemi, odřekl každého pokušení být Bohu rivalem a přijav roli služebníka vydal i svůj život. Jako nositel adamovského lidství a účastník všelidského údělu šel cestou ponížení a byl poslušný až na smrt (svou smrt na kříži). Proto ho Bůh povýšil a dal mu jméno nad každé jméno...“ („Philippians 2:5–11“, *Review and Expositor*, 88/1991, 442n).

Ve světle zmrtvýchvstání jako Božímu přiznání se k Ježíšově strategii může být celé apoštolské křesťanství interpretováno jako pokračování Ježíšova příběhu. Misijní expanze a formace sborů tak nabývá charakteru dalších identifikačních znamení Vzkříšeného. V souladu s Karlem Barthem lze tak říci, že nejprve je tu Boží příběh, příběh toho, co koná Bůh, aby vytvořil prostor pro své přebývání s lidmi a jejich přebývání spolu navzájem. Je to příběh Božího „sestupování“ či Božího „sebe-vyprázdnění“ (*kenosis*) neboli Božího sebe-vydání lidstvu. Vedle toho je tu lidský příběh, příběh mužů a žen víry, z nichž ten největší, Jósua – Ježíš, žil všemu navzdory a v těch nejhorších možných časech věrně, tak jak o něm bylo zaslíbeno, naplnil tím své lidské poslání a jeho nebeský Otec toto naplnění přijal za své. Můžeme tento druhý příběh nazvat božskou „plností“ v lidském životě (*plerosis*), Božím sebe-naplněním cestou lidské investice, lidského vkladu. Lidský příběh tu odpovídá na božský, koresponduje s ním a to znamená, že duch vložený do stvoření je na tomto místě podnícen a pohnut vlastním božím Duchem. Máme tedy dva příběhy, které spolutvoří biblický příběh v jeho úplnosti. Takže tyto dva příběhy jsou nakonec přece a nerozlučitelně příběhem jedním a ten příběh se stává evangeliem.

Myšlení o Bohu a o božství

Pokud tušíme, že jsme v Ježíšově příběhu konfrontováni s nezpochybnitelnou autoritou, totiž s vlastním Božím nárokem na naše životy, pak se s ním setkáváme jako s přítomným Kristem. Jinak řečeno, pro vypravěče tohoto příběhu tu žádná záhada kolem boho-lidské podstaty boho-lidství Ježíšovy osoby či osobnosti nenastává. To je tomuto příběhu a jeho zvěsti prostě cizí. Přesto platí, že v Ježíši jako vzkříšeném Pánu se setkáváme s pravým člověkem (*vere homo*) i pravým Bohem (*vere deus*): Ježíš není ve světle zmrtvýchvstání jen normativním člověkem, ale i normou našeho myšlení o Bohu. Gallusova interpretace skutečných intencí chalcedonských formulací se tomu – byť bez důrazu na narativní povahu Kristova zjevu – blíží svým poukazem na oboustrannou normativnost Ježíše jako konkrétní osoby: „osoba Ježíše Krista tvoří teologickou normu jak pro pojem lidství, tak také pro pojem božství“ (Gallus, *Pespektiva vzkříšení*, 176.) Vzkříšení je proto právem středem každé autenticky křesťanské teologie. Bůh evangelia autorizuje *vyvrcholení*, k němuž Ježíšův příběh (a spolu s ním všechno) míří, sám se v něm angažuje a má v něm i svůj vlastní cíl. Je průkopníkem a avantgardou toho, co *bude* (Ex 3,14). Běh světa neurčil lidský *hřích*. I v bezhříšném světě (pokud si jej dokážeme představit) by Bůh byl Bohem *novosti*, Bohem, který se nebojí rizika, a *proměna* a *dobrodružství* by tak stále reprezentovaly typické božské vlohy.

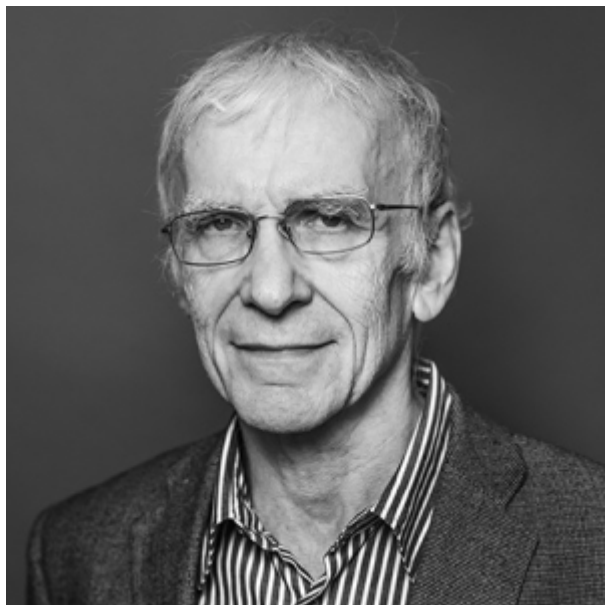
Ve světle Ježíšova příběhu a jeho vyvrcholení je Bůh biblické zvěsti Bohem lásky, která si svobodně volí, která neklade podmínky, která umožňuje vztah člověka s Bohem a která tomuto vztahu zůstává, děj se, co děj, věrná. To, co Ježíš ohlašuje, není jen budoucí jednotu, ale i *přítomné* sjednocení. Bůh zachraňuje tak, že lidstvu v jeho pozemské přítomnosti nabízí svou společnost. Nejde přitom jen o lidské pokolení, ale o celek Božího stvoření. Bůh je mu v příběhu, který vypráví Nový zákon, stále tvořivě přítomen. Ježíšovo působení představuje řetězec Božích životodárných znamení, která vyhlásují tuto pokračující Boží tvůrčí přítomnost. Jejím plným uskutečněním je sám život, smrt a zmrtvýchvstání Ježíše Krista, jež spolu s nástupem jeho na nikoho nepřenosné vlády a s přítomností jeho Ducha, aktualizujícího Boží roli coby iniciátora nových cest, inspirátora i vlastní hybné síly všeho autenticky životodárného, manifestují v novozákonním svědectví víry Boží integritu a jednotu.

To, co předchozí generace měly na zřeteli pod pojmem „zjevení“, vyjadřuje narativní teologie pojmem „Božího příběhu“. Autor jej shrnuje takto: „Křesťanský příběh vypráví ve své primární podobě o Bohu, který je samotným základem dobrodružství života, tkalcem společenské sítě, svatým zdrojem přírody v její konkrétnosti, ano, tím jediným opravdovým Bohem, který na počátku času začal být Bohem pro svět, který je z jeho vůle ve své uspořádanosti ustaven a z této vůle zahrnul i nás. My lidé jsme se díky tomu, co jsme pokládali za nám vlastní náklonnost ke komunitě a za naše vlastní prahnutí po dobrodružství, ocitli zakrátko v problémech. Stvořili jsme přitom monstrózní mocenské alternativy k tomu dobrodružství a k té socialitě, kterou pro nás a s námi zamýšlel Bůh, zatímco naše souvislost s přírodou se nám stala záminkou k opovrhování sebou samými i tím, díky čemu či komu tu jsme. Ze svého milujícího zájmu o nás Bůh mezi námi prostřednictvím své nekonečné moudrosti založil základy nové lidské pospolitosti a ve své trpělivosti vysílal posly, kteří lid Jeho cesty vedli a volali zpět na jejich cesty. Jakmile se naskytla příležitost, poslal i sám sebe, inkognito, bez nádhery a bez fanfár, Stvořitele doprostřed stvoření, samu základní síť jakoby jedno z vláken, sám základ dobrodružství, riskující v tomto dobrodružství vše. Důvodem byla pouhá láska, prostředkem pouhá milost, příslibem neskutečná a neuchopitelná naděje. V této lásce mezi námi žil láskyplný život, díky této víře zemřel smrtí toho, kdo zůstal až do konce věrný, a z této smrti povstal, aby oživil naději pro lid své Cesty, lid nově shromážděný a nově vyzbrojený. Konec toho příběhu je dosud jeho, ale může být i náš, může být tvůj.“ (*Doctrine*, 319).

Petr Macek

Text příspěvku byl publikován v *Křesťanské revui* 2023, XC, č. 1, s. 23-27.

Petr Macek

doc. ThDr. Petr Macek, Ph.D.

doc. ThDr. Petr Macek, Ph.D. je docentem na katedře systematické teologie Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Jeho specializace jsou christologie, teologický odkaz „radikální reformace“, biblická a teologická hermeneutika, filosofická teologie, angloamerická teologická produkce. Jeho profesní životopis a kvalifikace jsou na stránkách Evangelické teologické fakulty [zde](#).

Můžete také navštívit naši facebookovou stránku [Baptisté – Síť víry](#) nebo facebookovou skupinu [Zpravodaj Baptisté – Síť víry](#)